

Meryem SOLMAZ BİLİCİ

**TÜRK MEDENİ KANUNU
ÇERÇEVESİNDE MAZBUT VAKIFLAR:
(Örnek Mazbut Vakıf İncelemeli)**

53

onikilevha
TÜRK HUKUKU VE İKTİSADİ HUKUKU

**TÜRK MEDENİ KANUNU ÇERÇEVESİNDE
MAZBUT VAKIFLAR
(ÖRNEK MAZBUT VAKIF İNCELEMELİ)**

MERYEM SOLMAZ BİLİCİ

YAYIN NO: 1874

Türk Medeni Kanunu Çerçevesinde Mazbut Vakıflar
(Örnek Mazbut Vakıf İncelemeli)

Meryem Solmaz Bilici

ISBN 978-625-7528-98-6

1. BASKI - İSTANBUL, EKİM 2021

© **ON İKİ LEVHA YAYINCILIK A. Ş.**

Adres Prof. Nurettin Mazhar Öktek Sokak No: 4/1 Şişli / İSTANBUL

Telefon (212) 343 09 02

Faks (212) 224 40 02

Web www.onikilevha.com.tr

E-Posta bilgi@onikilevha.com.tr

 facebook.com/onikilevha

 twitter.com/onikilevha

 instagram.com/onikilevha

Baskı/Cilt Birlik Fotokopi Baskı Ozalit Gıda San. Tic. Ltd. Şti.
Nispetiye Mah. Birlik Sokak No:2
Nevin Arıcan Plaza 1. Levent/Beşiktaş/İstanbul
Tel: (212) 269 30 00
Sertifika No: 20179

MERYEM SOLMAZ BİLİCİ

**TÜRK MEDENİ KANUNU
ÇERÇEVESİNDE MAZBUT VAKIFLAR
(ÖRNEK MAZBUT VAKIF İNCELEMELİ)**

TAKDİM

Vakıf kurumu, İslam medeniyetinde büyük bir önemi haiz olup, bugün kamu hizmeti olarak sunulan birçok hizmet geçmişte vakıflar eliyle gerçekleştirilmiştir. Böylece vakıflar, toplumsal ilişkilerde yardımlaşma ruhunun güçlendirilmesi ve hayır hizmetlerinin ifası için önemli bir işlev görmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra yürürlüğe giren 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile vakıfların hukuki statüsü yeniden belirlenmiş, Osmanlı döneminde kurulan vakıflar için eski vakıf, Medeni Kanun'a göre kurulan vakıflara ise yeni vakıf kavramları kullanılmıştır. Eski vakıflarda kendi içerisinde çeşitli ayrımlara tabi tutulmuş olup, Vakıflar Kanunu'nda mazbut vakıflar, Türk Kanunu Medenisinin yürürlüğünden önce kurulan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare ve temsil edilen vakıflar şeklinde tanımlanmıştır.

Eski vakıfların hukuki statüsü konusunda yapılan akademik çalışmalar sayıca çok az olup, bu çalışmaların çoğu teorik niteliktedir. Meryem Solmaz Bilici'nin bu çalışması ise, metot olarak özgünlük taşımakta bu yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Öyle ki, Solmaz Bilici, çalışmasında mazbut vakıfların tanımı, hukuki statüsü, tüzel kişiliği ve tasfiyesi ile mazbut vakıf mallarına ilişkin teorik açıklamalar yaptıktan sonra, Bezm-i Âlem Vakfının vakfiyeleri ve arşiv belgelerini de inceleyerek, mazbut vakıflara ve vakfiyelerine yönelik örnekleme de yapmıştır. Çalışmada bir mazbut vakıf olan Bezm-i Âlem Vakfı'nın geçirdiği tarihsel süreç ele alınmış, Bezm-i Âlem Vakfının senedinde yer alan amaçlar gruplandırılarak incelenmiştir. Bu kapsamda Bezm-i Âlem Vakfının hastane ve eğitim amaçları ayrı başlıklar altında ayrıntılı şekilde incelenmiş, Vakıf

tarafından kurulan Bezm-i Âlem Vakıf Hastanesi ve Bezm-i Âlem Vakıf Üniversitesi'nin mevcut hukuki durumu değerlendirilerek, bu konudaki yargı kararlarına ayrıntılı şekilde yer verilmiştir.

Solmaz Bilici, Bezm-i Âlem Vakfına yönelik çalışmasında Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Devlet arşivlerinden de yararlanmış olup, bu husus çalışmayı aynı zamanda hukuk tarihi açısından da değerli kılmaktadır. Solmaz Bilici, çalışmasını titizlikle yürütmüş, tezinin sonuç kısmında ise ulaştığı sonuçları belirtmiş ve Bezm-i Âlem Vakıf Senedinin hastaneye ilişkin orijinal nüshasından bir örneği ek olarak koymuştur.

Kendisinin bundan sonra da hukuk alanına katkı sağlayacak çok sayıda çalışmalar yapacağına inanıyor, başarılar ve kolaylıklar diliyorum.

Prof. Dr. Ömer ÇINAR

Üsküdar, Ekim 2021

ÖNSÖZ

Vakıf kurumu, İslam toplumlarında ve özelde Osmanlı toplumunda büyük bir önemi haizdir. Günümüzde devlet, belediye, sivil toplum kuruluşu gibi pek çok farklı kurumun, özellikle de kamu gücünü haiz müesseselerin halka sundukları hizmetin Osmanlı toplumunda vakıflar eliyle gerçekleştirildiği düşünüldüğünde vakıf kurumunun önemi daha çok anlaşılmaktadır. Bu sebeple vakıf kurumuna, vakıfların işlevlerine ve Osmanlı döneminde kurulmuş vakıflara ilişkin pek çok akademik çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Ancak kısa bir literatür taraması nihayetinde; bu çalışmaların daha çok sosyoloji, tarih ve ilahiyat disiplinleri çerçevesinde ele alındığı, buna karşılık özellikle eski vakıfların hukuki durumlarına ilişkin yeterli çalışmaların yapılmadığı gözlemlenmektedir.

Vakıf, Osmanlı Devleti'nde geniş uygulama bulan ve Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde sosyolojik ve hukuki anlamda önemli değişikliklere ve düzenlemelere konu olan bir kurumdur. Kanun Koyucu, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile yeni vakıf - eski vakıf şeklinde bir ayırım benimsemiştir. Buna göre 743 sayılı Kanun'dan sonra kurulacak yeni vakıflara ilişkin ayrı bir rejim belirlenmiş; Osmanlı döneminde kurulup varlığı devam eden eski vakıflar için ise farklı düzenlemelere yer verilmiştir. Eski vakıflar içerisindeki en büyük grup olan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare ve temsil edilen mazbut vakıflar, Türk hukukunda yaşanan geçiş sürecinden olumsuz etkilense de, mevcudiyetini sürdürmekte ve mahkeme kararlarına konu olmaktadır. Bu sebeple mazbut vakıflar konusunda bütüncül, kapsamlı ve mukayeseli bir çalışma yapılması önem arz etmektedir.

Çalışmamızın teorik boyutunun yanı sıra pratik yönü de bulunmaktadır. Şöyle ki elinizdeki kitapta; 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi öncesi kurulan ve hala varlığını devam ettiren Bezm-i Âlem vakfı, söz konusu vakfın vakfiyeleri ve arşiv belgeleri incelenerek, hukuki bir perspektifle mazbut vakıflara ve vakfiyelerine yönelik pratik bir çalışma sunulmaktadır.

Kitabın “Giriş” bölümünde kısaca eski vakıflara ve özellikle mazbut vakıflara değinilmekte; çalışmanın konusu, metodu ve literatürdeki yeri hakkında bilgi verilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde ise; vakıf kavramı ve türleri, Türk Medeni Hukuku ve Osmanlı Hukuku bakımından mukayeseli olarak ele alınmakta; ayrıca modern vakıf hukukunun gelişiminde önemli etkileri olan bazı temel hususlar incelenmektedir. Mazbut vakıfları ele alan ikinci bölümde ise; özel olarak mazbut vakıfların tanımı, hukuki statüsü, tüzel kişiliği ve tasfiyesi ile mazbut vakıf malları değerlendirilmektedir. Son olarak çalışmanın üçüncü bölümünde, bir mazbut vakıf olan Bezm-i Âlem Vakfı’nın geçirdiği tarihsel süreç ele alınmakta ve Bezm-i Âlem vakfiyesi incelenerek Bezm-i Âlem Vakfı’nın mevcut durumu hukuki açıdan ortaya konulmaktadır. Bu çerçevede Bezm-i Âlem Vakfı tarafından kurulan Bezm-i Âlem Vakıf Hastanesi ve Bezm-i Âlem Vakıf Üniversitesi’ne ilişkin yargı kararları da değerlendirilmektedir.

Çalışmamızın hangi kaynaklardan beslendiğini belirtmek gerekir. Vakıflar, Medeni Hukuk disiplini içerisinde düzenleme bulan hukuki kurumlardır. Doğal olarak vakıflar üzerine yapılacak hukuki bir çalışmada en temel kaynak şüphesiz ki medeni hukuk mevzuatıdır. Özellikle kitabımızın eski vakıf türlerinden olan mazbut vakıflara ilişkin olması, salt güncel mevzuat taramasını yetersiz kılmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda, hâlihazırda yürürlükte olmayan kanunlar örneğin, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nu hükümleri de incelenmektedir. Mevcut hukuki durumun tespitinin yapılabilmesi için kitabımızın yazılma tarihi itibarıyla yürürlükte olan mevzuat hükümlerinden de faydalanılmaktadır. Ayrıca çalışmamızda yararlanılan temel kaynaklardan bir diğeri ise, mazbut vakıflara ilişkin hükümler içeren özel kanunlardır.

Öte yandan Türkiye’de vakıf hukuku sabit bir bakış açısıyla ele alınamayacak kadar kapsamlı ve mukayeseli bir çalışmayı gerektirmektedir. Zira vakıf, İslam medeniyeti ve fıkhnın ortaya koyduğu özgün bir kurumdur. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı Devleti’nden tevarüs ettiği bir uygulama olarak vakıf, İslam hukuku ve İslam hukuku şemsiyesi altında oluşan Osmanlı hukukuyla doğrudan alakalıdır. Özellikle eski vakıflara yönelik yapılacak bir çalışmada İslam Hukuku bilgisinin önem arz ettiği tartışmasızdır. Her ne kadar 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi öncesi dönemde vakıflara ilişkin çeşitli hukuki düzenlemeler bulunsa da,¹ İslam hukuk doktrini çevresinde gelişen vakıf hukukuna ilişkin olarak İslam toplumlarında yeknesak bir kabul ve uygulama olduğunu söylemek mümkün değildir.² Bir diğer ifadeyle, İslam hukuku çerçevesinde neşet eden fihhi mezheplerin vakıf kurumuna yönelik farklı içtihatlar geliştirmesi, vakıf hukukunun geniş bir literatüre sahip olmasına ve vakıf kurumuna ilişkin oldukça farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu sebeple eski vakıflar, bir diğer ifadeyle 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi öncesi vakıf kurumu ele alınırken, çalışmamızın kapsam ve sınırları da göz önünde bulundurularak, Osmanlı hukukunun oluşumuna en çok etki eden Hanefi mezhebi ve Hanefi mezhebine mensup fakihlerin görüş ve eserlerinden de yararlanılmaktadır.

Son olarak Bezm-i Âlem Vakfına yönelik çalışmalarımız kapsamında başvuru alan temel kaynaklardan bir diğeri de arşiv kayıtlarıdır. Özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Devlet Arşivleri önem arz etmektedir.

Bezm-i Âlem Vakfı özelinde mazbut vakıfları hukuki bir perspektifle ele almayı amaçlayan bu çalışmaya beni yönlendiren ve çalışmanın meydana gelmesinde önemli katkıları bulunan hocam Prof. Dr. Ömer Çınar’a,

¹ Medeni Kanun öncesi özellikle Osmanlı hukukunda vakıfları bütün olarak düzenleyen bir Kanun, Kararname veya benzeri bir düzenleyici metne rastlanmamaktadır. Bununla birlikte vakıflara ilişkin hem idari açıdan hem de özel hukuk açısından bağımsız düzenlemelere rastlamak mümkündür. Bkz. Toma Andonyadı, **Kamus-u Kavanin**, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1892, s. 139 - 147.

² Hamdi Çilingir, “Hanefi Vakıf Hukukunda Gaye Unsuru”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), s. 49.

tesadüfi olarak birlikte yaptığımız bir taksi yolculuğu esnasında vakıflar ve literatür konusunda ufkumu açan hocam Prof. Dr. Suraiya Faruqi'ye, metnin gözden geçirilmesinde yardımlarını esirgemeyen yazma eser uzmanı Asiye Solmaz'a teşekkür eder, bu çalışmanın alana mütevazı bir katkı sunmasını ümit ederim.

Meryem SOLMAZ BİLİCİ

İstanbul, Ocak 2021

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	V
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	XI
TABLOLAR LİSTESİ.....	XVII
KISALTMALAR.....	XIX
GİRİŞ.....	I

BİRİNCİ BÖLÜM VAKFIN TANIMI, UNSURLARI VE VAKIFLARA İLİŞKİN YASAL MEVZUATIN GELİŞİMİ

I. VAKFIN TANIMI	5
A. Türk Medeni Kanunu'na Göre Vakfın Tanımı.....	6
B. Osmanlı Hukukuna Göre Vakfın Tanımı	6
II. OSMANLI HUKUKUYLA MUKAYESELİ OLARAK VAKFIN UNSURLARI	7
A. Türk Medeni Kanunu'na Göre Vakfın Unsurları.....	7
1. Malvarlığı Unsuru.....	8
2. Belirli Bir Amaca Özgülenme Unsuru	9

3. Tescil Unsuru	11
B. Osmanlı Hukukuna Göre Vakfın Unsurları	12
1. Mal Sahibi/Vakıf Unsuru.....	12
2. Malvarlığı/Mevkuf Unsuru	12
3. İrade Unsuru.....	14
4. Amaç Unsuru	15
III. MEDENİ KANUN ÇERÇEVESİNDE ESKİ VAKIF - YENİ VAKIF AYRIMI.....	17
A. Yeni Vakıf Türleri	18
1. Aile Vakıfları	19
2. Çalıştırılanlara ve İşçilere Yardım Vakıfları	20
3. Kamuya Yararlı Vakıflar	22
B. Eski Vakıf Türleri	23
1. Mahiyetleri Bakımından Eski Vakıflar	23
a. Hayri Vakıflar.....	23
b. Zürri Vakıflar	24
2. Mülkiyetleri Bakımından Eski Vakıflar.....	24
a. Sahih Vakıflar.....	24
b. Sahih Olmayan/Gayrisahih Vakıflar	24
3. Kullanım Şekilleri Bakımından Eski Vakıflar.....	25
a. İcare-i Vahideli Vakıflar	26
b. İcareteynli Vakıflar	26
c. Mukataalı Vakıflar	27
4. İdareleri Bakımından Eski Vakıflar	28
a. Mazbut Vakıflar	29
b. Mülhak Vakıflar.....	29
c. Cemaat Vakıfları.....	30
d. Esnaf Vakıfları.....	34
IV. OSMANLI HUKUKUYLA MUKAYESELİ OLARAK VAKIFLARDA TÜZEL KİŞİLİK MESELESİ.....	34
A. Türk Medeni Kanunu Çerçevesinde Vakıfların Tüzel Kişiliği... 34	

B. Osmanlı Hukukunda Vakıfların Tüzel Kişiliği.....	35
V. TÜRK VAKIF HUKUKUNUN TARİHİ GELİŞİMİ.....	37
A. Genel Olarak.....	37
B. Evkâf-ı Hümayun Nezareti'nin Kurulması	38
C. 1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi	41
D. 1935 Tarihli 2762 Sayılı Vakıflar Kanunu.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

MAZBUT VAKIFLAR, MEDENİ KANUN SONRASI MAZBUT VAKIFLARIN İDARESİ, MALVARLIĞI YÖNETİMİ VE TASFİYESİ.....	47
I. MAZBUT VAKFIN TANIMI VE KAPSAMI.....	47
A. Mazbut Vakfın Tanımı.....	47
B. Mazbut Vakıfların Sayısı	48
C. Mazbut Vakıf Sayılan Eski Vakıflar	49
1. 2762 Sayılı Kanun'dan Önce Zapt Edilmiş Vakıflar.....	49
2. Kanunen veya Fiilen Hayri Çalışması Kalmamış Vakıflar ...	50
3. Mütevelliliği Vakfedenin Alt Soyundan Başkasına Şart Edilmiş Vakıflar.....	50
4. Mütevellisi Olmayan Mülhak Vakıflar.....	51
5. Kütüğe Kaydettirilmemiş Vakıflar.....	51
D. Mazbutiyet Kararının Niteliği	51
II. MAZBUT VAKIFLARIN İDARESİ	52
A. Genel Olarak.....	52
B. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat Yapısı.....	53
C. Mazbut Vakıfların Yönetim ve Temsili.....	55
1. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Mazbut Vakıflar Üzerindeki Yetkileri.....	56
D. Mazbut Vakıfların Tüzel Kişiliği.....	58
E. Mazbut Vakıfların Amaçlarının ve Vakfiyelerinin Uyarlanması.....	62

F. Mazbut Vakıflarda Temsilcilik ve Şube	64
G. Vakıflar Kanunu Kapsamında Mazbut Vakıfların Uluslararası Faaliyetleri.....	64
III. MAZBUT VAKIFLARIN MALVARLIĞI YÖNETİMİ	66
A. Mazbut Vakıf Mallarının Hukuki Statüsü ve Türleri	67
1. Mazbut Akar Vakıf Malları	69
2. Mazbut Hayrat Vakıf Malları.....	70
B. Mazbut Vakıfların Mal Edinmesi.....	73
C. Mazbut Vakıfların İktisadi İşletme ve Şirket Kurması.....	74
D. Vakıf Kültür Varlıklarının Mazbut Vakıflara İadesi	75
IV. MAZBUT VAKIFLARIN TASFİYESİ.....	78
A. Taviz Bedeli Karşılığı Tasfiye Olan Vakıflar	80
B. 743 sayılı Kanun ile Tasfiye Olan Vakıflar	83
C. Amaç ve İşlevlerini Kaybetmeleri Dolayısıyla Tasfiye Edilen Vakıflar	84
D. Mazbut Vakıfların Kendiliğinden Yahut Mahkeme Kararıyla Sona Ermesi.....	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESKİ VAKIF MEVZUATI KAPSAMINDA BEZM-İ ÂLEM VAKIFLARINA YÖNELİK HUKUKİ İNCELEME

I. GENEL OLARAK	87
A. Bezm-i Âlem Valide Sultan'ın Hayatı.....	88
B. Bezm-i Âlem Vakfının Hukuki Statüsü	89
1. İdaresi Bakımından.....	90
2. Mülkiyeti Bakımından.....	90
3. Mahiyeti Bakımından	91
4. Kullanım Şekli Bakımından	92

II. BEZM-İ ÂLEM VALİDE SULTAN VAKFİYESİ VE BEZM-İ ÂLEM VAKFININ AMAÇLARI	92
A. Genel Olarak.....	92
B. Bezm-i Âlem Valide Sultan Vakfiyesi ve Yeni Vakıf Hukuku Kapsamında Vakıf Senetleri.....	94
C. Bezm-i Âlem Vakfının Amaçları.....	96
1. Haremeyn'e Yönelik Amaçlar.....	98
2. Tekke, Zaviye ve Türbelere Yönelik Amaçlar.....	100
3. Camiler	101
4. Çeşme ve Sebiller.....	102
III. BEZM-İ ÂLEM VAKIF HASTANESİ.....	103
A. Bezm-i Âlem Vakıf Hastanesi Vakfiyesi.....	104
1. Genel Olarak.....	104
2. Hastaneye İlişkin Düzenleme	105
3. Camiye İlişkin Düzenleme	107
4. Haremeyn Hizmetine İlişkin Düzenleme.....	110
B. Bezm-i Âlem Vakıf Hastanesi İçin Tahsis Edilen Malvarlığı.....	111
C. Kurulmasından Günümüze Kadar Bezm-i Âlem Vakıf Hastanesi'nin Geçirdiği Aşamalar ve Mevcut Durum	117
D. Bezm-i Âlem Vakıf Hastanesi'nin Vakfiyeye Uygun Faaliyete Devam Etmesi	121
IV. BEZM-İ ÂLEM VAKIF ÜNİVERSİTESİ.....	122
A. Bezm-i Âlem Vakfiyesinde Yer Alan Eğitim Kurumlarına İlişkin Şartların Değerlendirilmesi.....	123
B. Bezm-i Âlem Vakıf Üniversitesi'nin Kurulma Süreci ve Mevcut Durum	125
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	139
EKLER.....	147

TABLÖLAR LİSTESİ

- Tablo 1:** Bezm-i Âlem Vakıf Hastanesi Görevlileri 106
- Tablo 2:** Bezm-i Âlem Vakıf Hastanesi Vakfiyesindeki Cami
Görevlileri..... 109
- Tablo 3:** Bezm-i Âlem Vakıf Hastanesi için Vakfedilen Taşınır
ve Taşınmaz Malvarlığı Listesi..... 113

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
b.	: Bent
C.	: Cilt
D.	: (Danıştay) Daire
GK.	: (Anayasa Mahkemesi) Genel Kurulu
h.	: hicri sene
HD.	: (Yargıtay) Hukuk Dairesi
HGK.	: (Yargıtay) Hukuk Genel Kurulu
Hız.	: Hazreti
m.	: Madde
s.	: sayfa
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
T.B.M.M	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Tanzimat sonrası Osmanlı Devleti'nde başlayan reform hareketleri hukuk alanında kodifikasyonun yanı sıra hukuki ve toplumsal kurumların ıslahı, yeniden organize edilmesi veya tamamen kaldırılması şeklinde tezahür etmiştir. Bu durumdan, Osmanlı toplumunun en önemli yapı taşlarından biri olan vakıfların da nasibini aldığını söylemek mümkündür. Tanzimat ve Islahat fermanları sonrası gerçekleşen reformlar ile birlikte vakıf hukuku ve uygulamalarında pek çok değişiklik tecrübe edilmiştir. Söz gelimi 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi, vakfa konu olabilecek araziler açısından muhtelif düzenlemelere yer vermiştir. Hukukumuz açısından vakıf kurumunun yeniden düzenlenmesi ve klasik Osmanlı hukukundan ayrılması, Cumhuriyet'in ilanı sonrası gerçekleşen kanunlaşma hareketleriyle birlikte gerçekleşmiştir. Vakfın, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren bilinen ve geniş uygulaması olan hukuki bir kurum olması sebebiyle; 04.04.1926 tarih ve 339 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nde vakıflara ilişkin düzenlemelere yer verilerek bu kurumun Cumhuriyet Türkiye'sinde de devam etmesi sağlanmıştır.¹

Bu dönemde vakıf kurumunun ıslahı ve yeniden düzenlenmesi ihtiyacı; vakıfların mevcut sisteme ayak uydurmasının sağlanmasının yanı sıra, Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerine doğru vakıf kurumunda yaşanan olumsuzluklar, dezenformasyon, sistem tıkanıklığı ve vakıflar üzerinden haksız kazanç sağlandığı şeklindeki iddialara dayan-

---

¹ Ömer Çınar, "Taviz Bedeli ve İcareteynli Mukataalı Vakıfların Tasfiyesi", *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 1-2 (2011), s. 105.

maktadır.² Benzer şekilde vakıf kurumunun, müsadereye karşı bir kalkan olduğu şeklindeki iddia da, vakıf kurumunun özülle uyuşmayan bir durum olarak görülmekte³ ve vakıfların yeniden düzenlenmesi gerektiğine yönelik bir talep oluşturmaktaydı. Tüm bu iddialar üzerine 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile birlikte eski hukuk ile bağı devam eden ancak modern hukuk sistemine uyarlanmış bir vakıf sistemi oluşturmak için adım atılmıştır. 1935 yılında İsviçreli hukukçu Hans Leeman tarafından hazırlanan Vakıf Kanunu'nun TBMM'de kabulü ile birlikte bağımsız bir Vakıf Kanunu yürürlüğe girmiştir.⁴

743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nde vakıflara ilişkin en dikkat çeken düzenleme şüphesiz ki eski vakıf - yeni vakıf şeklindeki ayırım olmuştur. Bu ayırma göre yeni vakıf, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin yürürlüğe girmesi sonrasında kurulan vakıfları ifade ederken eski vakıf genel itibarıyla 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi öncesi kuruluş varlığını hala devam ettiren vakıfları kapsamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından eski vakıflar; mahiyetleri bakımından hayri ve zürri vakıflar, mülkiyetleri bakımından sahih ve sahih olmayan vakıflar, idareleri bakımından mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıfları ve kullanım şekilleri

² Vakıflar üzerinden haksız kazanç sağlanmasına örnek olarak mahlül vakıfların çok ucuz fiyatlarla saray çevresindekilere satılması gibi örnekler verilmekte ve ilgili kayıtların Yıldız Sarayı Başkıtabet Dairesi'nde yer aldığı belirtilmektedir: Bkz. Vakıflar Genel Müdürlüğü, **Cumhuriyetten Önce ve Sonra Vakıflar**, İstanbul, 1937, s. 12.

³ Celal Nuri, **Havaic-i Kanuniyemiz**, İstanbul: Matbaa-i İċtihat, 1331 (h.), s. 66-67. İlgili eserde; "eskiden vakıf, müsadereye karşı bir nevi sigorta idi. Vakfa verilen aidatlar ise aynıyla sigorta primine benzer" denilmektedir. Bununla birlikte doktrinde önemli bir kesimin, vakıf kurumunun salt materyalist güdülere indirgenemeyeceğini, bazı devlet adamları için müsadere korkusunun vakıf kurmada bir gerekçe olabilmesi ihtimaliyle birlikte vakıf kurumunun uygulanmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren gerek halk tarafından kurulan gerekse devlet ricali tarafından kurulan vakıfların, müsadere kaygısından bağımsız saiklerle kurulduğu ve vakıfların temeline müsadere korkusunun yerleştirilmesinin dar bir bakış açısı oluşturduğuna ilişkin görüşleri için bkz. Çilingir, s. 22. Nitekim müsadere korkusu taşıyabileceği düşünülen devlet adamlarının vakıfları müsadere korkusu ile açıklansa dahi, sultanların ve yöneticilerin herhangi bir müsadere korkusu altında olmaksızın çok büyük arazileri vakfettikleri görülmektedir. Bu durum, vakıf kurmanın salt materyal gerekçelerle açıklanamayacağını göstermektedir.

⁴ 2762 sayılı Vakıflar Kanunu, 13.06.1935 tarih ve 3027 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

bakımından icare-i vahideli, icareteynli ve mukataalı vakıflar şeklinde bilimsel bir tasnife tabi tutulmaktadır.⁵ Konunun kapsam ve genişliği de göz önünde bulundurularak kitabımızda, idareleri bakımından yapılan tasnif bağlamında mazbut vakıflar ele alınacaktır.

Mazbut vakıflar, Osmanlı döneminde kurulan ve cumhuriyet sonrası varlığını devam ettiren vakıflar arasında önemli bir yekûn tutmaktadır. 1935 yılında Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girmesine rağmen eski vakıflara yönelik uyuşmazlıkların hala devam ettiği gözlemlenmektedir. Özellikle mazbut vakıfların idare ve temsili kapsamında bazı idari uyuşmazlıkların çıkması, mazbut vakıfların yönetimine ilişkin hukuki bir değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Mazbut vakıflara ilişkin literatür tarandığında, müstakil olarak mazbut vakıfların çalışıldığı eser sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Mazbut vakıflar, çoğunlukla eski vakıf hukukunu ele alan kitaplarda bir bölüm olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda merhum Ali Himmet Berki'nin, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'nin ve Prof. Dr. Ahmet Akgündüz'ün eserlerinde mazbut vakıflara ilişkin önemli değerlendirmelerin yer aldığı belirtilmelidir.⁶ Bunlar dışında mazbut vakıflara ilişkin ülkemizde herhangi bir yüksek lisans ve doktora çalışmasına rastlanmamaktadır. Ancak eski vakıflara ve özelde mazbut vakıflara yönelik önemsenecek sayıda makale çalışması bulunmaktadır. Nitekim çalışmamızda bu makalelerden oldukça istifade edilmiştir.

⁵ Vakıfların bilimsel tasnifine ilişkin detaylar için bkz. <https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/genel-bilgi> (23.01.2021).

⁶ Bkz. Ali Himmet Berki, **Vakıflar**, İstanbul: Cihan Kitaphanesi, 1940; Hüseyin Hatemi, **Medeni Hukuk Tüzel Kişileri**, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1979; Ahmet Akgündüz, **İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, Ankara: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2013. Ayrıca Eraslan Özkaya'nın *Eski Vakıf Hukuku* isimli kitabında da mazbut vakıflara ilişkin bilgilere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca Türk Hukuk Tarihine ilişkin eserlerde de vakıf hukukuna ve bu kapsamda mazbut vakıflara yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu kapsamda Mehmet Akif Aydın'ın *Türk Hukuk Tarihi* isimli eserinde Osmanlı vakıf hukukuna ilişkin detaylar yer almaktadır. Serhat Yener tarafından kaleme alınan *Eski-Yeni Vakıflar Kanununa Göre Mazbut Vakıf Taşınmazların Gayrimenkul Hukuku Meseleleri* isimli eserde ise müstakil olarak mazbut vakıfların, mal rejimleri açısından ele alındığı görülmektedir.

Belirtmek gerekir ki, mazbut vakıflar hakkındaki eserler incelendiğinde; mazbut vakıfların mevcut hukuki durumlarının, tarihi süreç de göz önünde bulundurularak, Osmanlı hukuku ile mukayeseli bir şekilde analiz edildiği bir çalışmanın olmadığı ve konuyu bağımsız bir şekilde ele alacak müstakil bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Ayrıca spesifik bir vakfın çalışılmasının farklı disiplinlerdeki uzmanlarca yapıldığı görülmüş olmakla birlikte, hukuki bir perspektifle bir vakfın ele alınması konusunda yeterli çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu çerçevede kitabımızda mazbut vakıflar hukuki bir perspektifle mevzuat hükümleri ve yargı kararları çerçevesinde mukayeseli bir şekilde ele alınacak, çalışmanın teorik kısmının yanı sıra bir mazbut vakıf olan Bezm-i Âlem Vakfı ve vakfiyesi incelenerek mazbut vakıfların geçirdiği süreç ve mevcut durumları değerlendirilecektir.